

BİR DOBRUCA MASALI: MAHMUT PEHLİVAN

A Tale of Dobruja: Mahmut Pehlivan

Dr. Mehmet Naci ÖNAL*

ÖZ

Mahmut Pehlivan adlı masal Romanya Dobroca'sından derlenmiştir. Dobruca'da masal olarak anlatılan sözlü varyant aslında Şah İsmail Hikâyesi'nin bir devamıdır. Sözlü varyant ile yazılı varyantlar karşılaştırılmıştır.

Bu çalışmada iki metin kesitlerine göre mukayese edilmiştir. Sözlü kaynak tematik yöntemle incelenmiş, masal ve halk hikâyesi arasındaki farklılıklar ile benzerlikler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Dobruca, masal, hikâye, değişim, mukayese

ABSTRACT

The folktale of "Mahmut Pehlivan" is collected from Dobroja. In this study the oral and the written sources of the tale are compared. The original of this folktale is told as story in Dobroja, which is known as the story Shah İsmail.

In this research, firstly comparison between two texts. The oral variant of the text is studied using the thematic method. The similarities and differences between the folktale and the story are examined.

Key Words: Dobruja, tale, story, transformation, comparison

I- Giriş

Romanya Dobruca'sında 1992 yılında Fırtınamare (Başpınar) köyünde 1942 doğumlu Osman Davut'tan derlediğimiz masalardan biri "Mahmut Pehlivan" adını taşımaktadır. Anlatıcı çiftçilik yapmaktadır. Bu masalın dışında başka masallar da anlatmıştır. Anlatıcının yaşadığı köyün özelliği, bütün meskûnlarının Türk kökenli olmasıdır. Köyde diğer masal anlatıcıları da bulunmaktadır.

Kaynak kişimiz olan Osman Davut Dobruca Türkçesi diyebileceğimiz ve İstanbul ağzına yakın bir ağız özelliği ile masalı anlatmıştır. Masal metni ağız özellikleri ile verilmeye çalışılmıştır. Ses bilgisinden, cümle yapısına kadar anlatıcının söylediklerine müdahale edilmemiştir.

Kaynak kişinin anlattığı metin, W. Eberhard ve P.N. Boratav'ın hazırladıkları *Typen türkischer Volksmärchen* (Türk Halk Masallarının Tipleri) adlı katalogda 247 numaralı ile masal yer almaktadır¹. A. Aarne ve S. Thompson katalogunda ise, masal 532 numara ile kayıtlıdır². Metin masal formatında anlatılmış olsa da, aslında bir halk hikâyesi-

* Muğla Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi.

¹ W. Eberhard ve Pertev Naili Boratav, *Typen türkischer Volksmärchen* Wiesbaden, 1953.

² Antti, AARNE ve Stith Thompson, *The Types of the Folktale A Classification and Bibliography*, Helsinki, 1964, s. 191.

si olup halk ağzında, kuşaktan kuşağa ve coğrafyadan coğrafya'ya taşınırken masala dönüştürülmüştür. Hikâyenin asıl adı, “Şah İsmail” veya “Şah İsmail ile Gülizar”dır. Şah İsmail hikâyesi en yaygın halk hikâyelerinden biri olup Dobruca eş-metninin masallaştırıldığı görülür. Aynı bölgeden masalın eş-metni, Mehmet Ali Ekrem tarafından yazıya geçirilmiştir³. Tatar Türklerinden derlenmiş olan bu eş-metin “Padişa” adını taşıırken, aynı eserde konusu farklı, adı “Şay Sımayıl” olan bir başka masal da yer almaktadır⁴. Şah İsmail hikâyesi yine masal formatı ile Bulgaristan Türkleri arasından anlatılmış ve yazıya geçirilmiştir⁵. Hikâye masallaştırılarak Bulgaristan’ın dışında, Türkiye’nin değişik şehirlerde anlatılmıştır⁶.

Masalın aslı olan Şah İsmail veya Şah İsmail Gülizar Hanım hikâyesi hakkında pek çok yayın yapılmıştır. 1855-1924 yılları arasında yirmi beş civarında taşbaskı veya yazma nüshası bulunan hikâye, İstanbul’da, Atina’da, Odessa ve basım yeri bilinmeyen pek çok yerde yayımlanmıştır.

1928’den sonra aynı halk hikâyesinin Latin harfli olarak çok sayıda baskısı yapılır. Bunlar genellikle bir yazma veya taş basma eserin devamı şeklindedir. Bunların dışında pek çok sözlü derlemeler de yazıya aktarılmıştır⁷.

Bu çalışmada, bir metnin masala nasıl dönüştüğü üzerinde durulacak, anlatıma dayalı türlerden hangisinin daha ağır bastığı, türler arasındaki bağların nasıl oluştuğu araştırılacaktır. Mitolojik unsurlar, masal unsurları, destansı unsurlar ve hikâye unsurlarının örtüşüp ayrıştığı hususlar belirlenecektir.

Bu çalışmada Romanya Dobruca’sından derlediğimiz “Mahmut Pehlivan” adlı varyantı, 1960 yılında yayımlanan matbu bir eş-metinle⁸ mukayese edip tematik yöntemle incelenmeye çalışılacaktır.

³ Mehmet Ali Ekrem, *Tepegöz Dobruca Masalları*, Kriterion Kitapevi, Bükreş, 1985, s.149-163.

⁴ A.g.e. s. 113-118.

⁵ Nimetullah Hafız, *Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı II*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990, s. 90-94.

⁶ Ali Berat Alptekin, *Taşeli Masalları*, Akçağ Yay., Ankara, s. 446-448; Faruk Çolak, *Şah İsmail Hikâyesi Üzerine Mukâyeseli Bir Araştırma*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış doktora tezi) s. 35-36; Mehmet Naci Önal arşivi.

⁷ Tuncer Gülensoy (1999) “Şah İsmail Hikayesi Üzerine Türkiye’de Yapılan Çalışmalar,” Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Kayseri, S.8, s.7-9.

⁸ Muharrem Zeki Kongural, *Şah İsmail Hikâyesi*, Bozkurt Kitap Evi, İstanbul, 1960.

11) Mehmud Pehlivan(MP) Ve Şah İsmail (Şİ) Hikâyesinin

Kesitleri

A1- Çocukluksuzluk (MP)	A2- Çocukluksuzluk (Şİ)
<p>1. Bir kadınla bir adamın çocukları, atlarının tayı olmaması sonucu, adamın Allah'a yalvarması.</p> <p>2. Adam yalvarırken bir dedenin çıkagelmesi ve bir elma verip, yarısını eşinin, diğer yarısını kendinin ve kabuklarının atının yemesini tavsiye etmesi.</p> <p>3. Doğacak çocuğun ve tayın adlarını gelip kendisinin koyacağını söylemesi ve kaybolması.</p>	<p>1/1. Masalın giriş bölümündeki çocukluksuzluk, hikâyede de aynıdır. Hikâyede çocukluksuz olan Kandahar hükümdarıdır. Yani sıradan biri değil, varlıklı ve hükümdar biridir. Hikâyede hükümdar karısının tavsiyesi üzerine yola çıkar. Bir pınarın başına gelir ve burada namaz kılar. Yanı başında ak sakallı bir derviş ortaya çıkar ve kılık değiştirmiş kişinin hükümdar olduğunu bilir.</p> <p>2/2-3. Hikâyede hükümdar beni tanıdın o halde derdimi de bilirsın der. Bunun üzerine derviş koynundan bir elma çıkarıp verir. Elmanın bölünmesi kabuğunun atına verilmesi ve kendisinin gelmedikçe ad verilmemesi masaldakiyle aynı şekildedir. Ak sakallı adam da ortadan kaybolur.</p>
B1- Ad Verme (MP)	B2- Ad Verme(Şİ)
<p>4. Elmayı yiyen anne babanın çocukları, atın da bir tayı olması.</p> <p>5. Çocuğun okula başlaması, ama çocuğun adının konmaması. Diğer çocukların adı olmadığı için çocuğu çirkin sıfatlarla çağırılmaları.</p> <p>6. Sonunda dedenin gelmesi ve çocuğa Mahmut Pehlivan taya da Kamertay adını vermesi.</p>	<p>4/4. Elmayı yedikten sonra çocuğun ve atın tayının olması aynıdır.</p> <p>5/5. Hikâyede şehzade büyür ve yedi yaşına gelir. Adı konulmamıştır. Babasına neden adının olmadığını sorduğunda babası bir dervişin gelip adını koyacağını söyler. Hikâyede çocuk Danyal adlı bir hocadan ders alır. Bu dersi gün ışığı görmeyen bir yerde alacaktır. Çocuk on beş yaşına gelir. Hocasından izin alarak ava gider.</p> <p>6/6. Masalımızda birçok yer kısaca anlatılır. Ayrıntılar verilmez. Sıradan bir mektep olarak geçer. Hikâyede şehzade on beş yaşına gelir ve ava gitmek istediğinden tam bu sırada derviş gelir ve çocuğun adını Şah İsmail atının adını Kamber koyar.</p>

	6/6a. Masal'da aşk söz konusu değilken, hikâye'de ava giden şehzade avda bir Yörük kızını görür ve ona âşık olur. Kız da Şah İsmail'e âşık olur. Aralarında türkülü söyleşi gerçekleşir. Gülizar adlı Yörük kızı Şah İsmail'e bir altın tarak hediye eder.
C1- Engeller (MP)	C2- Engeller (Şİ)
<p>7. Mahmut Pehlivan'ın annesinin ölmesi, üvey annenin gelmesi ve çocuğu hiç sevmemesi.</p> <p>8. Üvey annenin çocuğu öldürmek için zehirli yemek hazırlaması.</p> <p>9. Mahmut Pehlivan'ın atı Kamertay ile konuşması ve üvey annesinin yemeği zehirlediğini söylemesi; yemeği kediye yedirmesi ve kedinin ölmesi.</p> <p>10. Üvey annenin zehirli gömlek hazırlaması, Kamertay'ın durumu Mahmut Pehlivan'a yine haber vermesi.</p> <p>11. Mahmut Pehlivan'ın annenin zehirli gömleğini giymeyi reddetmesi.</p> <p>12. Üvey annenin saklanması ve Mahmut Pehlivan'ın atı ile konuştuğunu öğrenmesi.</p> <p>13. Üvey anne yufka hilesiyle atı kestirmek istemesi ve kocasının itirazına rağmen, Kamertay'ı kestirmeye ikna etmesi.</p> <p>14. Çocuk okuldan gelince cellatları görmesi ve Kamertay'ın kesilmesi hazırlığı.</p> <p>15. Babası durumu anlattığında, at ile bir kere gezinti yapmak istemesi.</p>	<p>7/7a. Masalla hikâye arasında büyük farklılaşma engeller bölümünde yaşanır. Hikâyede şehzade âşık olduğunu türkülü konuşmalarla arkadaşlarına anlatır. Mahmut Pehlivan masalında üvey anne devreye girer.</p> <p>8/8a. Şah İsmail Hikâyesinde âşk ve âşıklık görülür. Sevgilinin hasreti ve daha sonra ayrılık ile mücadele söz konusudur. Kızı babası verecek, ama annesi kabul etmeyip oradan uzaklaşacaktır.</p> <p>9/9a. Masalda at konuşur ve engelin aşılmasında yardımcı olur. Hikâyede at konuşmaz. Hikâyede kızın peşine düşen bir âşık vardır. Hikâyede engel ayrılıktır. Yola düşen ve sevgilisini arayan Şah İsmail yolda ilk engelle karşılaşır. Kapısız bir sarayın duvarlarını gürzü ile deler ve içeri girer. Burada bir kızla karşılaşır. Onu da sever. Kızın adı Gülperi'dir. Kahramanımız ikinci kez âşık olmuştur.</p> <p>10/10a. Masalda ikinci engel zehirli gömlek iken, hikâyede ikinci engel Gülperi Hanım'ın kardeşlerinin savaştığı düşmandır. Şah İsmail varıp Gülperi'nin kardeşlerine yardım eder ve düşmanı yener. Kardeşlerinin hayatlarını kurtarmış olur. Kardeşler de kız kardeşlerini Şah İsmail ile evlendirir.</p> <p>11-12-13-14-15/11a. Masalda üçüncü engel Mahmut Pehlivan'ın atının kesilmesi durumudur. Kahramanımız atı ile uçarak</p>

	<p>üvey annenin hilelerini aşar. Hikâyede ise, Şah İsmail sevgilisi Gülizar'ı unutmamıştır ve evlendiği Gülperi'ye durumu anlatarak onunla vedalaşır. Sevgilisini aramak için yola düşer. Masalımızın sonunda geçen Arap kızı ile karşılaşır. Arap kızının asıl adı Arap Özengi'dir. Üçüncü engel olarak Şah İsmail'in karşısına Arap Özengi çıkar. Arap Özengi aslında peçeli bir kızdır. Türkülü konuşmalardan sonra onunla savaşır. Peçeli Arap'ı yener. Tam öldüreceği sırada Arap'ın kız olduğunu anlar ve öldürmez. Hikâyede Şah İsmail Arap Özengi ile de evlenir.</p>
Ç1- Kaçış (MP)	Ç2- Kaçış (Şİ)
<p>16. Babanın Kamertay'la dolaşmasına razı olması. Mahmut Pehlivan'ın Kamertay'la konuşması.</p> <p>17. Kamertay babasının altın eğerini, altın kılıcını almasını ve öyle dolaşmalarını söylemesi.</p> <p>18. Kamertay'ın üçüncü dönüşte, Mahmut Pehlivan babasına annesinin hilelerini anlatmasıyla uçup gitmesi.</p>	<p>16-17-18/16a. Masalın başında fakir bir anne ve babadan söz edilmiş iken altın eyer ve kılıç ile karşılaşırız. Kırk cellat da fakir bir adamın evinde bulunamayacağı için, hikâyeden birtakım bilgi kısıntılarının kalması söz konusudur. Şah İsmail hikâyesinin devamında ise, asıl peşinde gidilen sevgiliye ulaşılır. Hint ülkesinde bulunan Yörük kızı, tam evlendirilmek üzeredir. Arap Özengi Şah İsmail ile birlikte ve yaşlı bir kadın para karşılığında onlara yardımcı olur. Altın tarak Şah İsmail'den Gülizar Hanım'a iletilir.</p>
D1- Yeni Hayat (MP)	D2- Yeni Hayat (Şİ)
<p>19. Mahmut Pehlivan'ın bir köye gitmesi. Bu köyde bir dedeye rastlaması. Ona başından geçenleri anlatması.</p> <p>20. Dedenin bostan bekçiliği yapması. Mahmut Pehlivan'ı oğul olarak kabul etmesi.</p>	<p>19-20/19a. Masalımızda Mahmut Pehlivan bir dede ile karşılaşırken, hikâyede Şah İsmail sevgilisi alıp geri döner. Yolda uyurlarken düşman gelir ve Arap Özengi bunları yener.</p>
E1- Savaşa Gitme (MP)	E2- Savaşa Gitme (Şİ)
<p>21. Savaş için haber gelmesi ve dedenin savaşa çağırılması.</p> <p>22. Mahmut Pehlivan'ın savaşa dedenin yerine gitmek istemesi ve dedenin onun</p>	<p>21-22-23-24-25-26/21a. Masalda üvey anne etrafında gerilim gerçekleşirken, hikâyede gerilim baba tarafından yaşanır. Şah İsmail memleketine döner. Önce annesi, sonra</p>

<p>küçük olduğunu söylemesi.</p> <p>23. Dedeyi razı etmesi. Gelen zabıtlere oğlunun savaşa gideceğini bildirmesi.</p> <p>24. Zabıt'in çocuğu küçük görmesi ve hakaret etmesi üzerine Mahmut Pehlivan'ın askerlerin boynunu uçurması.</p> <p>25. Diğerlerini Mahmut Pehlivan'ın yanı sıra Kamertay'ın öldürmesi.</p> <p>26. Mahmut Pehlivan'ın savaşı kazanması ve parayla altınları dedeye vermesi.</p>	<p>da babası Şah İsmail'in kaldığı eve giderler. İkisinin midesinde bir ağrı oluşur. Babası oğlunun kendisini zehirleyip tahtını elinden alacağını düşünür. Babası Şah İsmail'i çağırır ve zehirli yemekler yedirmek ister. Masalda üvey annenin hazırladığı zehirli yemek, hikâyede baba tarafından hazırlatılır. Kahraman, Arap Özengi'nin sihirli mührünü yemeklerin üzerinde dolaştırıp zehirlenmekten kurtulur. İkinci girişiminde babası oğlunu yayının kirişi ile bağlar. Oğlunu öldürecekken Danyal Hoca gelir ve padişahı ikna eder. Padişah bunun üzerine oğlunun gözlerine mil çektirir. Arap Özengi ve gelinler hile ile padişahı alt ederler. Sonunda Arap Özengi meydanda harp etmeye başlar.</p>
F2- Öç Alma (MP)	F2- Öç Alma (Şİ)
<p>27. Ertesi gün güreşin olması. Güreşte Arap kızının herkesi yenmesi.</p> <p>28. Mahmut Pehlivan'ın Arap kızı ile gidip tanışması ve anlaşması.</p> <p>29. Mahmut Pehlivan'ın yalandan Arap kızını yenmesi ve kızın canını alması için üvey annesini davet etmesi.</p> <p>30. Üvey anne geldiğinde, yaptığı kötülükleri söyleyip başını uçurması.</p>	<p>28/28a. Şah İsmail uzaklarda gözleri kör halde dolaşırken kuşların tüyleri gözlerine şifa olur. Tüyleri sürer ve gözleri açılır. Bir köye gelir. Hikâyede Şah İsmail askere savaşmaya gider.</p> <p>29/29. Masalın sonu ile hikâyenin sonu arasında önemli benzerlikler görülür. Şah İsmail Arap Özengi ile savaşmak ister. Masaldaki Arap kızı burada Arap Özengi'dir. O gün savaşır. Yenemezler. O gece Şah İsmail gizlice Arap Özengi ve diğer karılarının yanına gider. Onlarla yarın ne yapacaklarını kararlaştırırlar.</p> <p>30/30. Masaldaki gibi anlaşma üzerine Arap Özengi Şah İsmail'e yenilir. Masalda üvey anne gelir, hikâyede baba gelir. Babanın başını Arap Özengi uçurur.</p> <p>31/31. Masalda kahramanın babasına öğüt verirken, hikâyede Şah İsmail kendini tanıttıktan sonra, babasının yerine hükümdar olur.</p>

31. Güreşten kazandığı paraları babasına vermesi ve avluma bir daha üvey anne getirme demesi.	
---	--

III) Masalın Kadrosu

A- İnsanlar

Masalın kişi kadrosu geniştir. Kişiler arasında sadece baş kahramanın adı ve Arap Kızının lakabı geçer. Diğer kadroda yer alan kişiler zabıt, asker, anne, baba gibi sosyal statülerine veya aile içi yakınlıklara göre tanımlanır. Masal, Mahmut Pehlivan merkezlidir. Olay masal kahramanının etrafında şekillenir. Masal'da zabıt, asker, bostancı, güreşçi (savaşçı) gibi meslekler görülür.

1. dereceden kişiler: Mahmut Pehlivan, masal kahramanıdır. Üvey anne ise adı ve-rilmeyen olumsuz bir tiptir.

2. dereceden kişiler: Baba ve anne (adları verilemez). Anne ölür, baba ise edilgen tavır içerisindedir. Dede kahramana yardım eder. Olumlu bir tiptir. Arap Kızı önce rakip olmasına karşın, olumlu bir tipti sergiler.

3. dereceden kişiler: Okuldaki çocuklar, cellâtlar, zabıt ve askerler ise kahramanımızın mücadele ettiği üçüncü dereceden kişilerdir.

B- Gerçeküstü Varlıklar

Masalda gerçeküstü varlık önce dede, daha sonra hoca olarak geçen yardımcı kişidir. Çocuğun olmasına yardımcı olur ve bir de ad koyma zamanı ortaya çıkar. Gerçeküstü varlık olarak kahramanımızın atı Kamertay görülür. Atın konuşma ve uçma ve savaşma özelliği vardır.

C- Hayvanlar: Mahmut Pehlivan ile birlikte doğan ve onunla birlikte ad verilen at masalda önemli bir yere sahiptir. Atın annesinin adı yoktur sadece at olarak yer alırken kahramanımızın atına ad konur. Pisi yani kedi yemeğın zehirli olmasında denek olarak kullanılırken geçer.

IV) Çevre

Masal kahramanının çevresi ile yaşanan dünya arasında doğrudan bağ bulunmaktadır.

A-Mekan

Geniş mekânlar: Dağ başı: Babanın yalvardığı yerdir. Köy: kahramanın uçup gittiği yerdir. Bostan: Masal kahramanının gittiği köyde ihtiyarın bostan ettiği görülür. Doğrudan söylenese de açık alanda kahramanımız savaşır. Çayır: Arap kızı ile güreştiği alandır.

Dar mekânlar: Ev ve hane olarak ayrı ayrı isimlerle geçer. Olay Mahmut Pehlivan'ın evden ayrılmasına kadar yoğun olarak evde veya avluda geçer. Mektep: Kahramanı-

mızın çocukken okuduğu yerdir. Avlu dar-açık alan olandır. Kapı ardı ve sofra başı dar-kapalı alanlardır.

B-Eşya

Sofra: Kahramanımızı üvey annesi zehirlemek istediğinde yer alır.

Gömlek: Üvey annenin zehirleyip kahramanımıza giydirmek istediğinde görülür.

Altın eyer: Kahramanımıza atı, altın eyerden söz eder ve masal kahramanı babasının altın eğerini alır.

Altın kılıç: Kılıç da eyer gibi atın söylediği ve masal kahramanının aldığı eşyadır.

Battaniye: Üvey annenin altına yufkaları yaydığı hile için kullanılır.

Bıçaklar: Cellatları Kamertay'ı kesmek için kullanma hazırlığındadırlar.

Bayrak: Masal kahramanı savaşı kazanır ve bayrağı dedeye getirir.

Para: Mahmut Pehlivan savaşı kazanır ve para ile döner, masalın sonunda Arap kızını yener ve yine para kazanır.

C) Yiyecekler

Elma: Olağanüstü kişinin çocuk ve atın tayı olması için verdiği meyvedir.

Karpuz: Mahmut Pehlivan'ın vardığı köyde rastladığı dedenin bostanda yetiştirdiği meyvedir.

Karpuz çekirdekleri: Masal kahramanının atı olan Kamertay'ın karpuz kabuğu beslendiği görülür.

Pazı: Yufkaya bölgede verilen isimdir. Yufka yazmak, yufka açmak anlamında kullanılır. Üvey anne ikinci hilesinde yufka kullanır.

Zehir: Yemeği zehirlemek için üvey anne tarafından kullanılır.

Yemek: Kahramanı zehirlemek için üvey anne, zehirli yemek hazırlar.

V) Formeller

Masalın anlatılırken kullanılan söz kalıplarıdır.

1- Başlangıç Formelleri: Masalımız "bir varmış bir yokmuş" formeli ile başlar.

2- Bağlayış Formelleri: Olaylar arasında geçişi sağlayan anlatıcının geçiş yaptığı söz kalıbı masalda yer almamaktadır.

3- Bitiş Formelleri: Bitiş formeli masalın sonunda yer alır. Genellikle biz "onlar ermiş muradına, biz çikalım kerevetine" kalıbıyla masallar biter. Bizim masalımızda "masal bitti" şeklinde bir ifade yer alır.

4- Çeşitli formel unsurlar

a) Sayılar:

Bir sayısı: Bir kadınla bir adam.
Üç sayısı: Bir kez döner iki kez döner üçüncüsünde at uçar.
On sayısı: On asker
Kırk sayısı: Kırk cellat

b) Zaman formelleri: Bir varmış bir yokmuş, bir zamanın birinde, muharebe vakti. 14 yaş, kahramanın önce 14-15 yaş denilir sonra on dört yaş tekrar edilir. Bir sene olmuş iki sene olmuş, ifadesiyle zaman kronolojik olarak işler.

c) Diğer formeller: Üvey anne: Masalarda öz anne ölünce yerine gelen üvey anne, burada da önemli bir işgal eder. Masalda karşıtlığı yaratan kişi de üvey annedir.

VI) Mitolojik veya Masal Unsurları

a) Elma motifi: Dönüştürücü bir şifa ürünü olarak dede/hoca tarafından verilir. Sihirli elma ile çocuk ve atın tayı dünyaya gelir.

b) Uçma motifi: At dede veya hocanın sözü üzerine ona verdiği bir ayrıcalıktır. Zor zamanda uçan bir attır.

c) Atın konuşması: At sadece çocukla konuşur. At ile masal kahramanı diyalog halindedir. At üvey annenin yaptıklarından haberdardır. Çocuğun bilmediği sırları anlatır ve onu ölümden kurtarır. Koruyucu ve kurtarıcı bir rol üstlenir.

ç) Atın savaşması: Kamertay Mahmut Pehlivanla beraber düşmanları öldürür.

VII) Destan Unsurları

Masalda kahraman on dört yaşında kendinden yaşça büyük ve çok sayıda askerleri öldürmesi destansı özellik olarak karşımıza çıkar.

VIII) Folklorik Unsurlar

- A) Deyimler: Boynunu almak (alayı askerlerin boynunu), çile çekmek.
- B) Beddua: Kafan kurusun.
- C) İnanmalar: Allaha yalvarmak. Elma yemekle çocuğun olacağına inanmak. Hocanın atın uçacağını söylemesine inanmak. At etinin şifa olacağına inanmak.
- D) Adetler: Çocuğa ad konulması. Savaşa çağırılma. Bahse girme.

IX) Şekil

A- Masalın Adı

Masalın aslının hikâye olduğunu daha önce belirtmiştik. Şah İsmail olarak yaygın bir şekilde bilinen hikâye Dobruca'da Mahmut Pehlivan'a dönüşmüş olmalıdır. Halk anlatılarında birinin yerine geçme kuralı burada da görülür⁹. Şah İsmail adı, yerini Dobruca'da

⁹ Saim Sakaoğlu, *Efsane Araştırmaları*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya,1992, s. 11.

Mahmut Pehlivan'a bırakır. Bölgenin önemli Pehlivanlarından olan Mahmut Pehlivan Dobruca'nın Kızılcık kasabası doğumludur. 1880-1931 yılları arasında yaşamıştır. Amerika'da "Koca Yusuf'un oğlu" veya "Yusuf II" olarak tanınmış pehlivana başarısından dolayı hem Romanya hem de Bulgaristan sahip çıkmıştır¹⁰. Kaynak kişi ünlü pehlivanın adını sanını anlattığı hikâyeye vermiş, bir ölçüde metni daha çok yerelleştirmiş, kendi bölgesindeki pehlivan ile özdeşleştirme gayreti içine girmiş olmalıdırlar.

B- Cümle Yapısı

Masalda cümle kuruluşuna göre, devrik cümle yapısı öne çıkmaktadır. Masalda 112 devrik cümle vardır. Kurallı cümle sayısı toplam 99'dur. Cümleler genellikle basit cümlelerden oluşur. Bu cümleler içinde 42 sıralı cümle, 22 bileşik cümle yer almaktadır. Edebi bir tür olan masalda anlatıcının cümle kuruluşlarında devrik cümleleri daha fazla tercih etmesi anlatım estetiği açısından önem taşır. Sözlü anlatımlarda sıradan bir konuşmanın dışına çıkılır ve söz sanata dönüştürülür.

C- Ağız Özellikleri

Masal tamamen manzum bir metindir. Dobruca Türkçesi ağız özellikleri görülür. Üslubu masallarda kullanılan –mişli geçmiş zamana nadiren rastlanır. Cümlelerde yüklem genellikle "geliyi" şeklinde bölge ağzına has şimdiki zaman ile geçiş zaman arasında bir zaman kullanılır. Bu yönüyle bir masal olmaktan çok tahkiye tekniği üslubu görülür. Bu üsluptan hareketle metnin aslı itibarıyla bir hikâyeden masal geçmiş olduğu söylenebilir.

Metin içinde "dolar" kelimesi geçer. Anlatıcının masal çağında para birimi olarak geçmeyeceğini bilmesine rağmen, para birimini günümüze uyarlaması, dolar kelimesi seçmesi dikkate değerdir. Anlatıcı günlük yaşamındaki yabancı kelimeleri masalda kullanmıştır.

X) Sonuç

Bu çalışmada iki metnin benzerlikleri ve farklılıkları, halk hikâyesinden masala geçişin nasıl gerçekleştiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Masala dönüşen halk hikâyesinde nazım birimleri olan dörtlükler unutulmuş, nazım-nesir yapıdan nesre dönüşüm gerçekleşmiştir. Biçem yapıda masal üslubu ile metnin anlatım biçimi değiştirilmiştir. Halk hikâyesi formelleri, yerini masal formellerine bırakmıştır. Dış yapısı ile hikâye masallaştırılmıştır.

Halk hikâyeleri her zaman yalın gerçeklik içerisinde karşımıza çıkmaz. İçyapıdaki kahramanlık konulu olaylar giderek azalır. Her iki metnin başlangıçtaki ortak yanı çocuksuzluktur. Çocuksuzluğun giderilmesi, ad koyma, savaşa gitme, ortak motifler arasındadır. Dobruca'da anlatılan Mahmut Pehlivan eş-metninde atın konuşması, uçması motifleri Şah İsmail eş-metninde yer almamaktadır. Bu motifler masal iç yapısına uygun, masal gerçekliği içinde görülebilir.

¹⁰ Ali Gümüş, *Teknik Güreş ve Ustaları*, İstanbul, 1972, 58.

Anlatıya dayalı türlerin kronolojisinde halk hikâyeleri, yerleşik döneme ait anlatılardır. Anlatıya dayalı türlerden daha önce oluşmuş olan mit, masal, efsane, destan türlerinin herhangi bir motif, daha sonra teşekkül eden halk hikâyelerine intikal ettirilmiştir¹¹. Halk hikâyeleri kimi zaman Şî'de olduğu gibi kahramanlık yönü ile destandan alınmış bir veya birkaç motif ile karşımıza çıkar; kimi zaman masallarla, mitlerle veya efsanelerle ortak motiflerle iç içe anlatılır. Bu yönüyle MP ve Şî metinleri, biri masal ve diğeri bir hikâye metni olmanın yanında, masaldan halk hikâyesine doğru bir anlatım sergilenir. Masalarda âşk yer almaz. Yani tutkulu bir duygu, âşk ilanları ve karşılıklı türkölü konuşmalar bulunmaz. Evlenme konusu masalarda doğal olarak vardır. Birini beğenme veya sevme anlatılır, ama bu anlatımlar sevgi, âşk etrafında dönmez, yüzeysel olarak geçilir. Sevgililer birbirlerine kavuşmayı tutku ile amaç edinmezler. Hikâyede türkölü konuşmalar, savaşlar, kahramanlıklar yer alır. İki metnin sonu benzer şekilde mutlu biter. Masalda öldürülen üveyannedir ve öldüren kahramandır, hikâyede ihanet eden ve öldürülen babadır.

Bir metin zaman içinde anlatıcı çevresi değişince değişebilir, çeşitli unsurları yeniden oluşturulabilir. Günümüzde geleneksel anlatı ortamının son temsilcileri hafızalarında kalan çeşitli halk edebiyatı ürünlerini anlatmaktadırlar. Bu anlatımlar arasında hikâye anlatma ve hikâyecilik ortamı daha fazla unutulmuş gözükmektedir. Masal anlatma ortamı yer yer sürdürüldüğü için birtakım hikâyeler de masala dönüştürülerek anlatılmış olmalıdır.

XI) Metin

Mahmut Pehlivan

"Bir varmış bir yokmuş. Bir zamanın birinde, bir gariynan bir adam varmış. Fakirmişler onlar. Hiç uşakları olmazmış. Bi de atları varmış avluda. At da kuli yapmazmış hiç. Gidiyi bu adam bir dağ başına. Yalvarıyı Allaya, Allahım bize bir uşak yarat, bir de ata bir kuli yarat, deyi. Böyle bağırırken yalvarırken Allay'a, çıkıy bir dede yanına: "Ne yalvarıyorsun be çocuğum," deyi. "Bizim uşağımız olmuyi birkaç yıldan beri" deyi. "Ha kolay mesele o," deyi, Çıkarıp cebinden bir elma: "Bu elmanın kabuğunu soy," deyi, ata ver deyi, kendiniz de yarı yapın yiyin deyi. Eger olursa çocuğum, ben gelmeyince ad koymayın deyi. Eger at da kullerse ona da ad koymayın. Ben geldiğinen koyarın onu." "Tamam" deyi.

Adam alıp başını gidiyi eve elmanıyan bile. Kabuğu soyup veriyi atına. Elmayı yarılıy, veriyi karısına yarısını kendi yiyi. Sonra gündün güne oliyi uşakları. Çocuğu oliyi. Çocuk, bir sene olmuş, iki sene olmuş adı yok. Çocuk başlamış mektebe gitmeye.

Büyümüş çocuk adı yok. Sormuş ona öğretmen: "Adın ne çocuğum," demiş. "Benim adım yok" demiş. Uşaklar kızdırmaya başlamış çocuğu. "Gel adsız piç git adsız piç" adı yok diye. Uşak gücenirmiş çocuk. Sonra gün geliy o dede, o haneye geliy. "Vay deyi, bu çocuğum adı olsun Mahmut Pehlivan, arkası yere değmesin" deyi. Atının adı da Kamertay olsun, deyi. Bir zor gördüğü an uçup gitsin deyi."

¹¹ Fikret Türkmen, "Türk Edebiyatı" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 1998, C.17, 488.

Çocuk başlamış mektebe gitmeye, şimdi adı var. Korkarmışlar onun adından Mahmut Pehlivan diye. Hangisi gücendirirse çocuğu, tutup yere vurmuş. Kuvvetli çok.

Sonra bu ilk annesi ölüyi. Babası aliyi başka bir anne. Üvey anne geliyi. O çocuğu hiç hazetmezmiş. Geliyi mektepten yemek yapıyi, hazırlıyı sofrayı, yi çocuğum diye. O at da kullemiş ya gezinirmiş avluda. "Bak demiş, annen yemek yaptı, sakın yeme. Zehir koydu yemeğe," demiş. "Seni öldürmek istiyor," demiş. "Tamam," demiş, çocuk.: "Yemem," demiş. Gelmiş mektepten: "Anne demiş, yaptın mı yemek?" Demiş. "Çocuğum başla yemeye," demiş. "Dur, demiş çağırın pisiyi gelsin," demiş. Geliy pisiy sofranın altına yemekten bandırıy veriyi pisiye. O pisiy yedi sefer dönüniy sofranın altında ölüyi. O kadar zehirli koymuş çok. "Hey anne ben daha acıkmadım, seni denedim mahsus," dey. Pek islah. Gidiyi, uşak kitaplarını aliyi gene mektebe hızlanıy. Ertesi gün geliyi mektepten gene uğriyi o atın yanına ne söyleyecek o kuli ona. "Bak, dey, annen sana gömlek dikti zehirli. Zehir koydu gömleğe. Eger, dey, giyersen gömleklere bütün etlerin dökülür yere, ölürsün sakın giyme." "Tamam," dey.

Şimdi yemekler iyi. Zehirli yapmamış yemeği. Sadece gömleklere dikmiş ikinci defa.

"Değiştiresene gömleklere çocuğum." "Yok anne değiştiremem, benim gömleklere daha miskinlenmedi. Ben senin zehirli gömleğini giymem," dey. Üvey annesi düşünürmüş acep kim söyliy, kim söyliy bu lafları. Kim gözediyi beni. Saklış yaparmış. Bir gün gidiy Kamertayın yanına. Çocuk mektepten geldiğinen Kamertayın yanına gidermiş. Çocuk selâm veriy. "Ne oldu Kamertayım?" dey. Gözünnen göz ediyor ona. Bak annen saklı kapı ardında dey. Anlamış garı kimsöylediğini. Geliyi o saat içeriye. Birkaç pazı yazıyo. Pide pazılarından incecik kurutuyor onları. Yayımış battaniyenin altına pazıları. Şimdi geldiği an efendisi işten, kocası yaymış battaniyenin üzerine o pazıları kuru olduğundan dönüveriyormuş: "Aman kemiklerim kırılıyor," dermiş, adamına. "Ee ne oldu sana be karı?" "Be adam Kamertayın etinden yemezsem düzelmeyeceğim." Kestirecek şimdi Kamertayı, çocuğun Kamertayını kestirecek. "Be karı dey Kamertayla benim çocuğum bir günde dünyaya geldi. Ne yapmaya keseyim onu, çocuk ne yapacak?" "Olmaz onu kesmezsen öliyim ben, etinden yemem lazım." "Tamam demiş keseriz, çocuk gelsin mektepten."

Çocuk mektepten gelince kırk tane cellat toplamış babası, avluları yüksek yapmış Kamertay atlayıp gitmesin çıkmasın sokağa. Geliyi çocuk mektepten, Bakiyi Kamertay yok yerinde. Giriyi avula, görüy kırk tane cellat. Bıçaklar ellerinde kesecekler tayını onun. "Baba dey, ne oliyi burda avluda," dey. "E çocuğum annen çok hasta, bu Kamertayın etinden yemezse düzelmeyecek annen dey." "Peki dey, keseriz, kesebiliriz ama, dey, ilkin ben Kamertay'a biniyim. Ben onunla şimdiye kadar hiç gezinti yapmadım. Binip üstüne bir sefer meramımı alayım," dey. "Pek islah, al meramını."

Bu Kamertay çocuğun söyliy kulağına: "Bak dey, bubanın gençliğinde altından kaltağı vardı, dey. Sen o altın kılıcı da al, sen bin üstüme biz bir döneriz iki döneriz üçüncüde alıp başımızı gideriz," dey. Hoca demiş ya ona zor vakıta ucasın diye. Zor vakıta şimdi uçacak. Sonra böyle yapıyi. Babası getiriy kılıcı, neyi varsa çocuğa. Biniyi atın üstüne. Bir sefer dönüy; iki sefer dönüy; üçüncüsünde beygir uçup gidiy. Çocuk haykıryı babasına : "Bak baba, dey, annemin yattığı yerde altında pazı vardır. Onda birşeycik yok," dey. "Bak benim Kamertayım bana hergün söyledi. Anam beni zehirleyecekti. O söyledi.

Zehirli gömlek giydirecekti, o söyledi. O hasta falan değil." Sonra uçup gidiyi, beygiren bir köye.

Bu köyde, bir ihtiyar dede ona gelmiş. Bir kâğıt gelmiş muharebeye gidecek. Evel muharebe vakti olurmuş ya. Sonra dede bostan beklermiş. Karpuz beklermiş kırdı. Ona salâm vermiş çocuk: "Salâmünaleyküm," demiş, dede "Aleyküm selâm" demiş, "hoş geldin."

"Ben falan köylü, uzaktan" deydi. "E nerelere gidiyorsun?" "Benim Kamertay'ımı keseceklerdi, benim annem babam bana böyle böyle işler yaptı," demiş, her şeyi anlatmış. "Benim çocuğum olur musun," demiş bostancı. "Olurum," demiş çocuk.

"Ama, deydi benim atıma bakacan karpuz kabuğunnan. Karpuz kabuğunna bakmazsan benim atım doymaz."

"Pek islah," deydi. Bostan bitinceye kadar karpuz veriyi çocuk atına, Kamertay'ına ikisine birden. Sonra geliyi gün, bu ihtiyar gidecek muharebeye. Bu çocuk Mahmut Pehlivan, ne deydi ona. "Dede" deydi, "ismim Mahmut Pehlivan" deydi, "ben senin yerine gideyim muharabeye."

"Be çocuk, sen pek küçüksün" deydi, "seni kim sayabilir" deydi, "on dört on beş yaşındasın," deydi.

"Yok, deydi ben onların hakkından gelirim, düşmenların hakkından." "Pek islah" deydi, dede. Gidip çocuğu zabıtlere teslim ediydi.

"Bakın bu benim oğlum o muharebeye gidecek," demiş.

Zabıtlar bakmışlar; zayıf, küçük, on dört yaşında. At üstünde zor dururmuş, deydi:

"Senin bu küçük piçin ne yapar?" Deydi. Zabitin boynunu öyle derken boynunu alıveriyi. Bu çocuk kılıçlan piç derken. "Ben piç değilim, benim adım Mahmut Pehlivan'dır," deydi. Öteki zabıt: "Yörüyün askerler" deydi.

On tane asker koyuyo önüne Yürüsün üstüne diye, döğüşmeye. Onunun boynunu da alıy askerlerin. Yollıy bütün askerleri üstüne :

"Devam adın, deydi, atın şu piçin kafasını getirin bana," deydi.

"Eger, deydi vaktiniz varsa alabilirsiniz kafamızı," deydi.

Geliyi bütün askerler. Kamertay ağızdan tutup patladırılmış askerleri ensesinden tutup. Bir taraftan çocuk kesermiş. Neyse kazanıy muharebeyi. Geliyi ihtiyara bayrak elinde:

"Te, deydi, bu bayrak senin, bu paralar senin. Kazandım muharabade," deydi.

"Pek islah deydi, yarında güleş var. Güleşe de gidebiliriz mi? Deydi.

"Gideriz," deydi.

Gidiyer güleşe. Toplantı varmış bir çayırda. Bu güleşde de çocuğun babasının annesi zevk edermiş, bu güleş maçı severmişler. Sonra çocuğu tanıyıyorlar. Çok değişilmiş. Şimdi güleşte bir Arap kızı varmış. O çok güleşciymiş. Tuttuğunu vurup öldürmüş yere vurduğı an. Gidiyi ona Mahmut Pehlivan tanıyıy, elleşiyi, adını söyleyiy:

"Bak, deyi, Arap kızına sen benden kuvvetli olamazsın. Sen yenilmeye bak. benim annem babam gelecek, deyi, tez vurun Arap kızımın boynunu isteyecek annem. Ben diyecem anneme babama ben vermedim onun canını, gel sen kendi eliynen kes onun başını. Annem geleceği vakit ben onun boynunu alayım. Annesi nasıl çile çektirmiş ona. Bu Arap kızı ben kaybedecem maçı," diye. Bunca dolar, para orta yerde altınnan bahse girmişler. Bu Arap kızı bırakamamış onu. Arap kızını tutuyi ensesinden bir vuriyi yere. Arap kızı(m) uzadiyi yere bayıldıyi. Annesi haykırırımış:

"Kes çocuğum kafasını," deyi.

"Yok ben vermedim canını gel sen kes, ben kılıcı vereceğim." Tam annesi kılıca azadıyi elini, alveriyi boynunu.

"Ey anne deyi, şimdi kuru pazıların yerine kafan kurusun." Üvey annesinin boynunu alıp gidiyi. Babasına gidiyi: "Buyur, deyi bu güleş parasını kazandığım paralar. Al bunları, bir daha da üvey ana getirme benim avluma." Masal bitti."

KAYNAKÇA

- AARNE, Antti ve Stith Thompson, *The Types of the Folktale A Classification and Bibliography*, Helsinki, 1964.
- ALPTEKİN, Ali Berat, *Taşeli Masalları*, Akçağ Yay., Ankara, 2002.
- ÇOLAK, Faruk, *Şah İsmail Hikâyesi Üzerine Mukâyeseli Bir Araştırma*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış doktora tezi), 1994.
- EBERHARD, W. ve Pertev Naili Boratav, *Typen türkischer Volksmärchen*, Wiesbaden, 1953.
- EKREM, Mehmet Ali, *Tepegöz Dobruca Masalları*, Kriterion Kitapevi, Bükreş, 1985.
- HAFIZ, Nimetullah, *Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı II*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990.
- KONGURAL, Muharrem Zeki, *Şah İsmail Hikâyesi*, Bozkurt Kitap Evi, İstanbul 1960.
- GÜLENSOY, Tuncer, "Şah İsmail Hikayesi Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmalar," Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Kayseri, 1999, S. 8, 7-9.
- GÜMÜŞ, Ali, *Teknik Güreş ve Ustaları*, İstanbul, 1972.
- ÖNAL, Mehmet Naci, Özel arşivi, Muğla'nın Karaağaç köyünden derlenen masal.
- TÜRKMEN, Fikret, "Türk Edebiyatı" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 1998, C.17, 488-491.
- SAKAOĞLU, Saim, *Efsane Araştırmaları*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya, 1992; [Genişletilmiş 2. bs., Kömen Yay., 2009].
- _____, *Dede Korkut Kitabı İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar I, İncelemeler – Derlemeler*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya, 1998.